

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

Україна, 01008, м. Київ, вул. М.Грушевського, 5

№ 04-03/6-48

від «18» січня 2019 року

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ

(01033, м. Київ, вул. Жиланська, 14)

Суб'єкт права на конституційне подання
49 народних депутатів України

Уповноважені за дорученням народні
депутати України:

Долженков Олександр Валерійович
01008, Україна, м. Київ,
вул. Грушевського, 5
ел. пошта: Dolzhenkov.Oleksandr@rada.gov.ua
Тел.: (044)-255-37-71

Німченко Василь Іванович
01008, Україна, м. Київ,
вул. Грушевського, 5
Ел. пошта: Nimchenko.Vasyl@rada.gov.ua
Тел.: (044) 255-35-13

Новинський Вадим Владиславович
01008, Україна, м. Київ,
вул. Грушевського, 5
ел. пошта: Novynskyi.Vadym@rada.gov.ua
Тел.: (044)- 255-42-12

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПОДАННЯ

щодо відповідності Конституції України (конституційності)

Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII (Голос України від 26.12.2018, № 248)

Відповідно до статей 147 і 150 Конституції України, пункту першого статті 7, статей 51, 52 Закону України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» (Відомості Верховної Ради України, 2017 р., № 35, ст. 376) звертаємося до Конституційного Суду України із клопотанням про визнання таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII (Голос України від 26.12.2018, № 248) (далі — Закон № 2662-VIII).

20 грудня 2018 року Верховна Рада України прийняла Закон № 2662-VIII, пунктом 1 якого статтю 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII (Відомості Верховної Ради УРСР, 1991 р., № 25, ст. 283; Відомості Верховної Ради України, 1994 р., № 13, ст. 66 із наступними змінами) (далі – Закон № 987-XII) доповнено частинами сьомою та восьмою такого змісту:

«Релігійна організація (об'єднання), яка безпосередньо або як складова частина іншої релігійної організації (об'єднання) входить до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, зобов'язана у своїй повній назві, зазначеній у її статуті (положенні), відображати належність до релігійної організації (об'єднання) за межами України, до якої вона входить (частиною якої вона є), шляхом обов'язкового відтворення у своїй назві повної статутної назви такої релігійної організації (об'єднання) з можливим додаванням слів «в Україні» та/або позначення свого місця в структурі іноземної релігійної організації.

Входження релігійної організації (об'єднання) до релігійної організації (об'єднання), зазначеної в частині сьомій цієї статті, визначається у разі наявності однієї з таких ознак:

1) у статуті (положенні) релігійної організації, що діє в Україні, містяться вказівки на входження до структури релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України;

2) у статуті (положенні) закордонної релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, містяться вказівки на входження до її структури релігійної організації (об'єднання), що діє на території України, а також на право прийняття статутними органами управління зазначеної закордонної релігійної організації (об'єднання) рішень з канонічних і організаційних питань, які є зобов'язуючими для релігійної організації (об'єднання), що діє на території України;

3) статутом (положенням) релігійної організації (об'єднання), керівний

центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, передбачене обов'язкове входження керівників (повноважних представників) релігійної організації (об'єднання), що діє на території України, до статутних органів управління зазначеної закордонної релігійної організації (об'єднання) з правом вирішального голосу».

Розділом II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону № 2662-VIII закріплено, що під Законом, яким іноземна держава визнається такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, мається на увазі Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 26, ст. 892) та/або інший закон, яким іноземна держава визнається такою, що вчинила збройну агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України **(частина перша)**.

Також передбачається, що протягом одного місяця з дня набрання чинності цим Законом або набрання чинності законом, яким іноземна держава визнається такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України (якщо такий закон набрав чинності пізніше цього Закону), центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, проводить релігієзнавчу експертизу зареєстрованих статутів релігійних організацій (об'єднань) для встановлення обставин, передбачених частинами сьомою і восьмою статті 12 Закону № 987-XII **(частина друга)**.

За частиною третьою Розділу II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону № 2662-VIII у разі встановлення обставин, передбачених частинами сьомою та восьмою статті 12 Закону № 987-XII, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері релігії, публічно через офіційне видання «Урядовий кур'єр» та письмово інформує релігійні організації (об'єднання), які підпадають під дію частини сьомої статті 12 Закону № 987-XII, про необхідність у строк не пізніше трьох місяців внести до свого статуту (положення) передбачені законом зміни та подати їх на реєстрацію у встановленому порядку.

У разі якщо протягом чотирьох місяців (для релігійних громад - дев'яти місяців) з дня набрання чинності цим Законом та/або набрання чинності законом, яким іноземна держава визнається такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, релігійна організація (об'єднання) не внесла передбачених законом змін до своєї офіційної назви та не подала відповідні зміни до свого статуту (положення) на реєстрацію, її статут (положення) втрачає чинність у частині, якою визначається повна офіційна назва релігійної організації (об'єднання) **(частина четверта Розділу II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону № 2662-VIII)**.

Відповідно до частини п'ятої Розділу II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону № 2662-VIII не допускається надання переваг або накладення обмежень у діяльності релігійної організації (об'єднання), що

входить до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України, крім обмеження доступу священнослужителів, релігійних проповідників, наставників такої релігійної організації у частини, з'єднання Збройних Сил України та інших військових формувань України у місцях їхньої дислокації або інших обмежень, передбачених законом.

Частиною шостою Розділу II «Перехідні та прикінцеві положення» Закону № 2662-VIII встановлено, що «Цей закон вступає в силу з моменту його публікації».

Після набрання чинності законом, його основна змістовна частина, пов'язана зі внесенням змін до законодавчого акту, стає тілом того акту, до якого вносились зміни. Проте, суб'єкт права на конституційне подання вважають, що оскільки Закон № 2662-VIII, який суперечить Конституції України, в тому числі, його положення, які не можуть бути тілом Закону № 987-XII – «Перехідні та прикінцеві положення», прийнятий Верховною Радою України з порушенням конституційної процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законів. А тому саме Закон № 2662-VIII має бути предметом дослідження Конституційного Суду України щодо його відповідності Основному Закону України.

На виконання вимог частини третьої статті 51 Закону України «Про Конституційний Суд України» наводимо правове обґрунтування невідповідності Закону № 2662-VIII положенням статей 6, 8, 19, 35, 36, 37, 84 та 88 Конституції України.

I. Щодо відповідності Закону № 2662-VIII частинам першій та третій статті 35, частинам першій, п'ятій статті 36, частинам першій, четвертій статті 37 Конституції України (конституційності)

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що Закон № 2662-VIII нівелює релігійну свободу та міжконфесійний мир в Україні, порушує конституційні права та свободи громадян, право на свободу світогляду і віросповідання, зокрема, право безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, та є прямим втручанням держави у церковні справи, що суперечить положенням частин першої та третьої статті 35, частин першої, п'ятої статті 36, частин першої, четвертої статті 37 Конституції України.

Відповідно до частин першої-другої статті 35 Конституції України кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, *безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.* Здійснення цього права може бути обмежене

законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Свобода віровизнання як загальносоціальне (природне) право людини – це можливість людини вільно обирати об'єкт своєї віри і визначати власне внутрішнє ставлення до нього.

Свобода віросповідання як загальносоціальне (природне) право людини є можливістю людини вчиняти певні дії або утримуватися від їх вчинення, за допомогою чого об'єктивується її віровизнання.

Отже, свобода віросповідання як загальносоціальне (природне) право людини – це можливість людини вчиняти такі діяння, за допомогою яких приймаються, змінюються та сповідаються релігійні або інші переконання. Така можливість є необхідним складовим елементом свободи особистого самовизначення.

Зазначений конституційний припис якраз і утверджує свободу духовно-ідеологічного самовизначення особи.

Найбільш поширеним різновидом реалізації свободи віросповідання є сповідування віри в того чи іншого бога або в інше трансцендентне начало, тобто сповідування певної релігії. Іншим же проявом цієї свободи є, навпаки, атеїзм.

Відповідно до сучасних загальних закономірностей розвитку інституту основних прав людини є підстави констатувати такі тенденції у здійсненні права на свободу віровизнання:

1) плюралізація вірувань як результат урізноманітнення їх об'єктів. Вона відбувається внаслідок розвитку людської особистості, збагачення її духовних потреб, розширення її світогляду, обізнаності, змін уявлень. Ця тенденція чітко простежується і в Україні, про що свідчать конкретно-соціологічні дослідження стану «релігійності» її населення, зокрема молоді;

2) демонополізація ролі традиційних релігій у визначенні показників моральності, «праведності» способу життя та поведінки особи, життєдіяльності об'єднань, груп, спільнот, у встановленні критеріїв соціально змістовного розмежування «добра» і «зла» за конкретно-історичних умов, обставин;

3) деетнізація віри (зокрема, віри релігійної). Особливо яскраво це спостерігається у процесах поширення нетрадиційних релігій, кількість прихильників яких збільшується серед представників різних етносів, серед жителів різних континентів, і Україна не є винятком у цьому відношенні. Така тенденція не оминає й традиційні релігії (наприклад, рух «Євреї за Христа»).

Ось чому дедалі рідше вживається поняття «національна релігія» (і відповідно поняття «національна церква»): адже до кожної конфесії належать люди різного етнічного походження, і це цілком нормальне явище. Навіть щодо України, де найпоширенішими є, як відомо, релігії православна (організаційно представлена кількома «центрами», інституціями) та греко-католицька, не можна – з цілком очевидних причин – вважати їх суто національними.

В усіх вищезазначених тенденціях знаходить прояв закономірне розширення права людини на свободу віровизнання і свободу віросповідання – процес, безумовно, прогресивний і гуманістичний. Такий процес цілком відповідає міжнародним принципам засадам.

Так, у статті 18 Загальної декларації прав людини, затвердженої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року («Офіційний вісник України» від 15.12.2008 року, № 93) зазначається, що кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Статтею 18 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, затвердженого Генеральною Асамблеєю ООН від 16 грудня 1966 року, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтня 1973 року (далі – **Міжнародний пакт про громадянські і політичні права**) встановлено, що кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії. Це право включає свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір і свободу сповідувати свою релігію та переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, публічно чи приватно, у відправленні культу, виконанні релігійних і ритуальних обрядів та вчень. Ніхто не повинен зазнавати примусу, що принижує його свободу мати чи приймати релігію або переконання на свій вибір. Свобода сповідувати релігію або переконання підлягає лише обмеженням, які встановлено законом і які є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я і моралі, так само як і основних прав та свобод інших осіб.

У статті 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, затвердженої Радою Європи від 4 листопада 1950 року та ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР («Офіційний вісник України» від 16.04.1998 року № 13/№ 32 від 23.08.2006 року) (далі – **Європейська конвенція з прав людини**) наголошується, що кожен має право на свободу думки, совісті та релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання під час богослужіння, навчання, виконання та дотримання релігійної практики і ритуальних обрядів як одноособово, так і спільно з іншими, як прилюдно, так і приватно.

Відповідно до частин першої та другої статті 2 та частини другої статті 4 Декларації про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин, прийнятої резолюцією 47/135 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року, особи, що належать до національних чи етнічних, релігійних та мовних меншин (надалі називаються особами, що належать до меншин), мають право користуватися досягненнями своєї культури, сповідувати свою релігію та відправляти релігійні обряди, а також користуватися своєю мовою у приватному житті та публічно, вільно та без втручання чи дискримінації у будь-якій формі. Особи, що належать до меншин, мають право активної участі в культурному, релігійному, громадському, економічному та державному житті.

Держави вживають заходів для створення сприятливих умов, які дозволять особам, що належать до меншин, виражати свої особливості та розвивати свою культуру, мову, релігію, традиції та звичаї за винятком тих

випадків, коли конкретна діяльність здійснюється з порушенням національного законодавства та суперечить міжнародним нормам.

Здійснення конституційного права на свободу світогляду і віросповідання може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

У абзаці п'ятому підпункту 2.1. пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 8 вересня 2016 року № 6-рп/2016 Конституційний Суд України зазначив, що право на свободу світогляду і віросповідання разом з іншими фундаментальними правами і свободами є основою створення та функціонування демократичного суспільства. Всебічне утвердження і забезпечення цих прав і свобод – головний обов'язок України як демократичної, правової держави.

Конституційний Суд України виходить з того, що це право є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо (абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини Рішення від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001).

В демократичній державі наявність таких прав і свобод є важливим компонентом, який забезпечує реалізацію правової політики саме при такому політичному режимі. Саме це право дозволяє громадянину обирати, а не підкорятись тому, що вже запроваджено або що визнається більшістю.

Виходячи із того, що однією із складових частин права на свободу світогляду і віросповідання є право безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність, прийнятий Верховною Радою України Закон № 2662-VIII, яким встановлюється обов'язок для релігійних організацій (об'єднань) вказувати відповідну повну статутну назву, проведення релігієзнавчих експертиз зареєстрованих статутів таких релігійних організацій (об'єднань) з подальшою втратою чинності статутом релігійних організацій (об'єднань), які не внесли зміни до своєї офіційної назви, статуту, обмежує конституційне право громадян безперешкодно вести релігійну діяльність зокрема, і право на свободу світогляду і віросповідання в цілому.

З огляду на вищевикладене, можна констатувати той факт, що положення Закону № 2662-VIII не відповідають Конституції України, яка чітко виключає можливість встановлення якихось особливих вимог щодо назви та змісту статутів (положень) окремих релігійних організацій (об'єднань) та обмеження щодо доступу їх священнослужителів у частини, з'єднання Збройних сил та інших військових формувань України з поміж інших. Адже за змістом частини першої статті 35 Конституції України особа має право сповідувати будь-яку релігію.

Тобто, Закон № 2662-VIII порушує приписи частини першої та другої статті 35 Конституції України (є неконституційним).

Відповідно до частини третьої статті 35 Конституції України церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова.

Відповідно до статті 5 Закону № 987-ХІІ в Україні здійснення державної політики щодо релігії і церкви належить виключно до відання України. *Церква (релігійні організації) в Україні відокремлена від держави. Держава не втручається у здійснювану в межах закону діяльність релігійних організацій, не фінансує діяльність будь-яких організацій, створених за ознакою ставлення до релігії. Усі релігії, віросповідання та релігійні організації є рівними перед законом. Встановлення будь-яких переваг або обмежень однієї релігії, віросповідання чи релігійної організації щодо інших не допускається.* Релігійні організації не беруть участі у діяльності політичних партій і не надають політичним партіям фінансової підтримки, не висувають кандидатів до органів державної влади, не ведуть агітації або фінансування виборчих кампаній кандидатів до цих органів. Священнослужителі мають право на участь у політичному житті нарівні з усіма громадянами.

Згідно із частиною першою статті 6 Закону № 987-ХІІ державна система освіти в Україні відокремлена від церкви (релігійних організацій), має світський характер. Доступ до різних видів і рівнів освіти надається громадянам незалежно від їх ставлення до релігії.

Таким чином, Україна є світською державою. Це не означає, що вона впроваджує та підтримує атеїстичну ідеологію, зацікавлена у ній. Це свідчить лише про те, що держава має бути нейтральною, безсторонньою щодо будь-яких різновидів віри – як релігійних, так і нерелігійних; держава мусить чітко окреслити в законодавстві межі свого втручання (впливу, сприяння, протидії та ін.) у сповідання будь-якої віри, у діяльність релігійних та атеїстичних організацій, виходячи при цьому виключно із загальнолюдських цінностей і прав людини. Вона не повинна надавати матеріальної підтримки або в іншій формі активно виявляти свою прихильність до будь-яких релігійних організацій, а також до організацій атеїстичного спрямування. Особливе ставлення держави до будь-якої релігії, а також до атеїстів буде порушенням припису частини третьої статті 35 Конституції України.

Відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді справ у порядку конституційного судочинства (абзац третій підпункту 2.3. пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016).

Тому, необхідно також звернути увагу на практику Європейського суду з прав людини щодо захисту права людини на свободу світогляду і віросповідання.

Яскравий приклад захисту права людини на віросповідання відображено у справі «Гасан і Чауш проти Болгарії» (http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/SO2374.html). Суть справи полягає в суперечці за лідерство у мусульманській громаді Болгарії між її новим керівником п. Гасаном і його попередником – Недім Генджевом. Спочатку

орган державної влади – Директорат з питань віросповідання – зареєстрував новий статут і нове керівництво, а пізніше примусово виселив головного муфтія Гасана з робочого офісу. Після відмови прокуратури захищати його права, а влади – виконувати постанови Верховного суду, п. Гасан 22 січня 1996 року звертається до Європейської комісії з прав людини з позовною заявою.

У рішенні, ухваленому у Страсбурзі 26 жовтня 2000 року, Європейський суд з прав людини одногосно постановив, що були допущені порушення статті 9, яка розглядалась у світлі статті 11, яка передбачає *вільне функціонування релігійної громади без свавільного втручання держави*. Також суд постановив, що п. Гасан не зміг реалізувати свого права на захист від втручання держави у внутрішню діяльність релігійної організації, що і спричинило порушення статті 13 Європейської конвенції з прав людини.

Таке рішення підтверджує той факт, що релігійне життя є незалежним від державного, органи державної влади не мають права самовільно втручатись у діяльність релігійних організацій. Також ця судова ухвала є наглядним прикладом того, що громадянин має право на захист від втручання держави у внутрішню діяльність релігійних організацій.

Позитивна діяльність держави щодо різних конфесій має бути обмежена:

- обліково-реєстраційною діяльністю на основі повідомного (заявницького) принципу;

- *нейтральним арбітруванням* у разі виникнення міжконфесійних суперечок, конфліктів із майнових та деяких інших неідеологічних питань за умови звернення цих організацій до відповідних юрисдикційних державних органів і беззастережного визнання обов'язковості рішень останніх.

Держава повинна здійснювати контроль за дотриманням меж, тобто за дотриманням законності (законів) віруючими всіх конфесій, усіма релігійними й атеїстичними організаціями, та притягати до юридичної відповідальності ті з них, котрі порушили чинне законодавство.

Безперечно, розглядуване відокремлення не означає відсутності будь-яких контактів, зв'язків між державою та церквою. Як одне із громадських об'єднань церква входить до складу політичної системи (організації) суспільства і через своїх офіційних представників може брати участь у політичному житті у тих же формах, які припустимі для будь-яких звичайних (нерелігійних) громадських об'єднань, організацій.

Однак, держава не може встановлювати певні обов'язки для релігійних організацій (об'єднань) щодо назви такої організації (об'єднання), проводити релігієзнавчі експертизи статутів релігійних організацій (об'єднань) і більше того, позбавляти чинності статут релігійної організації (об'єднання), яка не внесла угодні державі зміни, як це передбачено оспорюваним Законом № 2662-VIII.

Таким чином, дії, передбачені нормами Закону № 2662-VIII є прямим втручанням у діяльність релігійних організацій, а значить, і у церковні справи, адже відповідно до частини третьої статті 35 Конституції України

церква є відокремленою від держави, а тому питання церковного життя церква вирішує самостійно.

Всупереч тому, що церква та держава в Україні розділені, влада використовує питання віри і церкви як інструмент у своїй політичній боротьбі.

Таким чином, враховуючи все вищевикладене, є всі підстави стверджувати, що оспорюваний Закон № 2662-VIII не відповідає приписам статті 35 Конституції України (є неконституційним), оскільки, положення, передбачені даним Законом, спрямовані на втручання держави у церковні справи, крім цього Законом № 2662-VIII порушуються конституційні права громадян, а саме право на свободу світогляду і віросповідання в розрізі права на безперешкодне ведення релігійної діяльності.

Згідно із частиною першою статті 36 Конституції України громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Право на об'єднання є одним із невід'ємних прав людини, що закріплене в багатьох міжнародно-правових документах.

Так, відповідно до статті 11 Європейської конвенції з прав людини кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. Здійснення цих прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

У частинах першій-другій статті 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права зазначається, що кожна людина має право на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів. Користування цим правом не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і які є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах державної чи громадської безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я і моральності населення або захисту прав та свобод інших осіб. Ця стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування цим правом для осіб, що входять до складу збройних сил і поліції.

Конституція України, відповідно до загальновизнаних міжнародних стандартів, гарантує та захищає це право.

Право на свободу об'єднання забезпечує проголошену статтею 15 Конституції України економічну, політичну та ідеологічну багатоманітність у суспільному житті та свободу політичної діяльності.

Свобода об'єднання означає, зокрема, правову і фактичну можливість добровільно, без примусу чи попереднього дозволу утворювати об'єднання громадян або вступати до них (Рішення Конституційного Суду України від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001). Міра свободи діяльності об'єднань громадян визначається характером їх відносин з державою, її органами і службовими особами.

Дія статті 36 Конституції України поширюється на всі недержавні громадські об'єднання (організації) – так звані інститути громадянського суспільства, незалежно від їх організаційно-правової форми. До них, зокрема, належать й релігійні організації.

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні зазначив, що одним із важливих аспектів права на свободу об'єднання є можливість громадян створювати суб'єкти права для спільних дій у галузі спільних інтересів. Спосіб, яким національне законодавство закріплює цю свободу, та практика його застосування владою показують стан демократії в кожній країні (Рішення від 5 жовтня 2006 року, № 72881/01 (http://www.sclj.ru/court_practice/detail.php?SECTION_ID=151&ELEMENT_ID=1298)).

Відповідно до частини першої статті 36 Конституції України обмеження права на об'єднання може бути встановлено лише Конституцією України та законами України в інтересах національної безпеки, громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Цей підхід узгоджується з міжнародно-правовими стандартами в галузі прав людини. Стаття 22 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачає, що користування правом на свободу асоціації не підлягає ніяким обмеженням, крім тих, які передбачаються законом і необхідні в демократичному суспільстві в інтересах державної чи суспільної безпеки, суспільного порядку, охорони здоров'я і моральності населення, для захисту прав і свобод інших осіб. Стаття 11 Європейської конвенції з прав людини також закріплює, що здійснення цього права не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Держава, яка запроваджує відповідні обмеження, повинна узгодити їх з «Сиракузькими принципами тлумачення обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» (Документ ООН E/CN.4/1985/4, Додаток (1985), що деталізують вимоги Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, зокрема, щодо змісту понять «встановлені законом», «національна безпека», «громадський порядок», «здоров'я населення», «прав і свобод інших людей», та практикою Європейського суду з прав людини, яка відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV («Голос України» від 05.04.2006 року № 62) (із наступними змінами) визнана джерелом права.

Діяльність недержавних громадських об'єднань регулюється численними законами України, які встановлюють особливості реалізації цього права стосовно різних організаційно-правових форм об'єднань.

Відповідно до частини першої статті 7 Закону № 987-ХІІ релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно із своїми статутами (положеннями).

Згідно із статтею 12 Закону № 987-ХІІ статут (положення) релігійної організації приймається на загальних зборах віруючих громадян або на релігійних з'їздах, конференціях. Статут (положення) релігійної організації повинен містити відомості про: вид релігійної організації, її віросповідну приналежність і місцезнаходження; місце релігійної організації в організаційній структурі релігійного об'єднання; майновий стан релігійної організації; права релігійної організації на заснування підприємств, засобів масової інформації, інших релігійних організацій, створення навчальних закладів; порядок внесення змін і доповнень до статуту (положення) релігійної організації; порядок вирішення майнових та інших питань у разі припинення діяльності релігійної організації. Статут (положення) може містити й інші відомості, пов'язані з особливостями діяльності даної релігійної організації. Статут (положення) релігійної організації не повинен суперечити чинному законодавству.

Документи, які визначають віросповідну діяльність, вирішують інші внутрішні питання релігійної організації, не підлягають реєстрації в державних органах.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що втручання держави, передбачене Законом № 2662-VIII, щодо обов'язку релігійних організацій (об'єднань) вказувати відповідну назву своєї організації, а також щодо проведення релігієзнавчих експертиз зареєстрованих статутів релігійних організацій (об'єднань), порушує права громадян на свободу об'єднання у такі організації для здійснення та захисту своїх прав і свобод й задоволення інтересів, що в свою чергу, не відповідає частині першій статті 36 Конституції України.

У частині п'ятій статті 36 Конституції України наголошується на тому, що усі об'єднання громадян рівні перед законом. Держава не може встановлювати ні в законодавстві, ні в правозастосовній практиці особливого ставлення до певної організації.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001 визнав неконституційними деякі положення Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації», якими встановлювалися додаткові права окремої спілки громадських організацій.

Крім цього, відповідно до статті 8 Закону № 987-ХІІ релігійна громада, як різновид релігійної організації, має право на її підлеглість у канонічних і організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам (управлінням) і вільну зміну цієї підлеглості. При цьому повідомлення державних органів про утворення такої релігійної громади не є обов'язковим. У зв'язку з чим встановлення відповідного обов'язку Законом

щодо відтворення у назві релігійної організації (об'єднання) повної статутної назви релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться не в Україні, є неконституційним.

Реєстрація релігійних організацій перш за все передбачає реєстрацію статутів (положень) релігійних організацій виключно для одержання останніми правоздатності юридичної особи, а не для легалізації своєї діяльності на території України.

Таким чином, встановлений Законом № 2662-VIII обов'язок для деяких релігійних організацій (об'єднань) вказувати відповідну повну назву такої організації (об'єднання), вносити встановлені державою зміни до своїх статутів, втрата чинності статутами релігійних організацій (об'єднань) через невиконання регламентованого Законом № 2662-VIII обов'язку, ставить такі релігійні організації у нерівне становище поряд з іншими релігійними організаціями, об'єднаннями громадян, що в свою чергу не відповідає припису частини п'ятої статті 36 Конституції України.

Відповідно до частини першої статті 37 Конституції України утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Частина перша статті 37 Конституції України чітко закріплює перелік конституційно заборонених цілей діяльності об'єднань громадян: ліквідація незалежності України, зміна конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганда війни, насильства, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Зазначена мета діяльності об'єднання громадян може бути як письмово зафіксована у статуті, програмі, агітаційній продукції або інших офіційних матеріалах організації, так і переслідуватися організацією фактично, на що можуть вказувати дії керівництва та членів організації, їх виступи та заклики на мітингах і демонстраціях, інтерв'ю засобам масової інформації тощо.

Згідно із частиною четвертою статті 37 Конституції України заборона діяльності об'єднань громадян здійснюється лише в судовому порядку.

Це означає, що всі інші органи державної влади за жодних умов не мають повноважень щодо заборони будь-яких об'єднань громадян.

Показовим у цьому питанні є Рішення Конституційного Суду України від 27 грудня 2001 року № 20-рп/2001, в якому розглядалась конституційність Указів Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» від 26 серпня 1991 року та «Про заборону діяльності Компартії України» від 30 серпня 1991 року. Президія Верховної Ради України, посилаючись на висновки Тимчасової комісії, за якими

визнавалось, що керівництво Компартії України «своїми діями підтримало державний переворот і тим самим сприяло його здійсненню на території України», заборонила діяльність Компартії України на підставі частини другої статті 7 Конституції (Основного Закону) УРСР 1978 року, згідно з якою не допускалось створення і діяльність партій, що ставлять за мету зміну шляхом насильства конституційного ладу і в будь-якій протизаконній формі територіальної цілісності держави, а також підрив її безпеки, розпалювання національної і релігійної ворожнечі. У рішенні Суду зазначено, що Президія Верховної Ради України, визнавши наявність антиконституційної діяльності посадових осіб Компартії України та заборонивши її, тим самим перебрала на себе функції слідчих та судових органів, що суперечить конституційному принципу здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Зазначені укази були визнані такими, що суперечать статтям 1, 6, 8, частині другій статті 19, частинам першій, другій статті 36, частині четвертій статті 37 Конституції України та є неконституційними.

В усіх демократичних країнах питання заборони об'єднань громадян належить до компетенції судових органів.

Відповідно до статті 16 Закону № 987-ХІІ діяльність релігійної організації може бути припинено у зв'язку з її реорганізацією (поділом, злиттям, приєднанням) або ліквідацією. Реорганізація або ліквідація релігійної організації здійснюється відповідно до її власних настанов.

Відповідно до статті 31 Закону № 987-ХІІ особи, винні в порушенні законодавства про свободу совісті та релігійні організації, несуть відповідальність, встановлену законодавством України. Зокрема, священнослужителі (як і будь-які інші фізичні особи) можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки, що встановлена у статтях 109-114-1 Кримінального кодексу України. Що ж стосується релігійних організацій, що є юридичними особами, то їх діяльність у разі порушення положень чинного законодавства України може бути припиненою за рішенням суду (частини третя, четверта статті 16 Закону № 987-ХІІ).

У судовому порядку діяльність релігійної організації припиняється у випадках: вчинення релігійною організацією дій, недопустимість яких передбачена статтями 3, 5 і 17 Закону № 987-ХІІ; поєднання обрядової чи проповідницької діяльності релігійної організації з посяганнями на життя, здоров'я, свободу і гідність особи; систематичного порушення релігійною організацією встановленого законодавством порядку проведення публічних релігійних заходів (богослужінь, обрядів, церемоній, походів тощо); спонукання громадян до невиконання своїх конституційних обов'язків або дій, які супроводжуються грубими порушеннями громадського порядку чи посяганням на права і майно державних, громадських або релігійних організацій.

Таким чином, є цілком достатні підстави вважати, що чинне законодавство України вже містить достатню кількість правових засобів

(включаючи заходи юридичної відповідальності за порушення чинного законодавства України), спрямованих на забезпечення національних інтересів, територіальної цілісності, державної безпеки та суверенітету України.

Втрата чинності окремими положеннями статуту релігійних організацій (об'єднань) зокрема, та заборона діяльності релігійної організації (об'єднання), яка не зазначила повну назву, визначену релігієзнавчою експертизою, що регламентовано прийнятим Верховною Радою України оспорюваним **Законом № 2662-VIII**, не відповідає конституційним приписам, встановленим частиною першою і четвертою статті 37 Конституції України.

Верховна Рада України, приймаючи **Закон № 2662-VIII**, яким, по суті, встановлюється заборона діяльності релігійних організацій (об'єднань), що мають невідповідну **Закону** назву, статут, фактично перебрала на себе повноваження судових органів, що суперечить статтям 6 та 19 Конституції України, які передбачають здійснення державної влади на засадах поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а також зобов'язують органи державної влади їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

II. Щодо відповідності Закону № 2662-VIII частині другій статті 6, частині другій 19, частині другій та третій статті 84, частині третій статті 88 Конституції України (конституційності)

Відповідно до положень частини першої статті 152 Основного Закону України закони та інші акти за рішенням Конституційного Суду України визнаються неконституційними, якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що мало місце порушення встановленою Конституцією України процедури розгляду та ухвалення **Закону № 2662-VIII**, оскільки під час розгляду та прийняття Верховною Радою України на пленарному засіданні 20 грудня 2018 року проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» (реєстр. № 5309 від 26.10.2016 року) порушені положення частини другої статті 6, частин першої та другої статті 8, частини другої статті 19, частин другої та третьої статті 84, частини третьої статті 88 Конституції України.

Верховна Рада України повинна здійснювати свою діяльність на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією України (частина друга статті 6, частина друга статті 19, стаття 85 Конституції України).

Закони чи інші акти Верховна Рада України приймає лише за умови присутності на відповідному пленарному засіданні на момент голосування

народних депутатів України у кількості не меншій, ніж необхідно для прийняття відповідного рішення. Закон вважається прийнятим, якщо за нього проголосувала більшість від конституційного складу парламенту. Зазначена вимога щодо необхідної кількості присутніх народних депутатів України та голосів “За” для прийняття відповідного акта парламенту не є абсолютною. Конституція України встановлює вимоги щодо іншої кількості присутніх на пленарних засіданнях Верховної Ради України народних депутатів України та необхідної кількості голосів для прийняття таких рішень парламенту.

Основною формою діяльності Верховної Ради України є її пленарні засідання - періодичні зібрання народних депутатів України під час сесії парламенту, які відбуваються за встановленою процедурою, у визначений час та у визначеному місці. На пленарних засіданнях Верховна Рада України розглядає питання та приймає відповідні рішення, що належить до її компетенції, шляхом особистого голосування народних депутатів України.

Відповідно до частин другої та третьої статті 84 Конституції України рішення Верховної Ради України приймаються виключно на її пленарних засіданнях шляхом голосування. Голосування на засіданнях Верховної Ради України здійснюється народним депутатом України особисто.

Закони чи інші акти Верховна Рада України приймає лише за умови присутності на відповідному пленарному засіданні на момент голосування народних депутатів України у кількості не меншій, ніж необхідно для прийняття відповідного рішення.

У Рішенні Конституційного суду України (у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики») від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018 зазначається, що законопроекти, внесені на розгляд Верховної Ради України та визначені як невідкладні, розглядаються парламентом позачергово. Це означає, що невідкладні законопроекти повинні бути терміново включені до порядку денного й розглядатися у пріоритетному порядку на всіх стадіях законодавчого процесу. Такий розгляд не означає зміни процедури розгляду законопроектів, визначеної в Конституції України, а є пріоритетним щодо відповідного законопроекту.

Процедура розгляду проекту закону реалізується шляхом його внесення до парламенту, а на певних стадіях законодавчого процесу – шляхом внесення пропозицій до нього.

Реалізація права законодавчої ініціативи передбачає не лише внесення проектів законів, інших актів до парламенту, а й обов’язковий розгляд законодавчих ініціатив відповідних суб’єктів.

Закони та інші акти Верховної Ради України приймаються лише на її пленарному засіданні. Процес розгляду законопроекту на пленарних засіданнях Верховної Ради України – це обговорення законопроекту та голосування щодо нього. Крім того, обговорюються пропозиції до проекту закону. Обов’язковою умовою прийняття рішень парламентом є особиста участь народного депутата України у голосуванні, що є проявом його особистого волевиявлення і не залежить від виду та способу голосування.

Особисте голосування народного депутата України означає його безпосереднє волевиявлення з питань, які розглядаються парламентом. Незалежно від способу ухвалення рішень парламентом особисте голосування народного депутата України передбачає його особисту участь у процесі голосування та дотримання ним встановлених Конституцією України вимог щодо розпорядження народним депутатом України лише своїм правом голосу, заборони його делегувати, а також заборони примусу до передачі цього права. Недотримання вказаних вимог суперечить природі представницького мандата народного депутата України, який є представником Українського народу у Верховній Раді України, і принципу рівності статусу народних депутатів України.

У своєму Рішенні від 28.02.2018 року № 2-р/2018 Конституційний Суд України зауважив, що повноваження народного депутата України делеговані йому народом як сувереном влади (частина друга статті 5, частина перша статті 38 Конституції України) і зобов'язують його брати участь у прийнятті рішень Верховної Ради України шляхом голосування. Саме тому, що ці повноваження є делегованими і не підлягають подальшому делегуванню без згоди на це з боку суверенної влади, народний депутат України не має права передавати свої повноваження щодо здійснення голосування іншому народному депутату України. Практика голосування одного народного депутата України за іншого не має юридичних підстав (абзац шостий пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року № 11-рп/98).

Отже, процедура ухвалення проектів законів відповідно до частин другої та третьої статті 84 Конституції України безпосередньо пов'язана з обов'язком народних депутатів України особисто брати участь у голосуванні щодо законопроектів та пропозицій до них, внесених на розгляд Верховної Ради України.

Процедура розгляду та ухвалення парламентом законопроектів, розгляд пропозицій до законопроектів повинні ґрунтуватися на принципах, визначених Конституцією України. Недотримання цих принципів або нехтування ними порушує демократичні вимоги щодо конституційної процедури розгляду та ухвалення законопроектів, а також ставить під сумнів легітимність прийнятих законів (Рішення Конституційного суду України від 28 лютого 2018 року № 2-р/2018).

Перед відкриттям кожного пленарного засідання Верховної Ради України проводиться реєстрація народних депутатів України особисто на підставі пред'явлення посвідчення народного депутата України та підтвердження своєї присутності власноручним підписом. У залі засідань Верховної Ради України народний депутат України реєструється за допомогою електронної системи. Кожен з народних депутатів України одержує проекти законів та інших актів Верховної Ради України, які розглядатимуться на засіданнях сесії Верховної Ради України.

Прийняття рішень народними депутатами України здійснюється різними способами: відкритим голосуванням (за допомогою електронної системи підрахунку голосів або шляхом підняття руки у разі відсутності технічної

можливості голосування за допомогою електронної системи) та таємним голосуванням (шляхом подачі бюлетеня) за умови особистої участі народного депутата України у кожному голосуванні.

Вимога щодо особистого голосування народного депутата України при ухваленні законів, інших актів Верховної Ради України передбачає:

- усвідомлений, осмислений вибір народним депутатом України тієї чи іншої позиції під час реалізації права ухвалюного голосу;
- забезпечення відповідальності народного депутата України перед народом України, який він представляє, під час прийняття законів та інших актів Верховної Ради України.

Таким чином, аналіз положення частини третьої статті 84 Конституції України дає підстави для висновку, що особисте голосування народного депутата України на засіданнях Верховної Ради України означає його безпосереднє волевиявлення незалежно від способу голосування.

20 грудня 2018 року на Сорок шостому засіданні дев'ятої сесії Верховної Ради України VIII скликання відбулося голосування за проект Закону № 5309, який був прийнятий Верховною Радою України за основу та в цілому за підтримки 240 народних депутатів України. Під час голосування за проект Закону № 5309 на пленарному засіданні Верховної Ради України були відсутні народні депутати України, чиї голоси було враховано при голосуванні за Закон.

Таким чином, в порушення положення частини третьої статті 84 Конституції України, є наявним факт неперсонального голосування за проект Закону, що підтверджується долученими до матеріалів конституційного подання додатками.

Згідно із результатами письмової реєстрації народних депутатів України, проведеної 20 грудня 2018 року на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України, зареєстровано 331 народний депутат України.

Відповідно до результатів поіменного голосування народних депутатів України за допомогою електронної системи «Рада-3» на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року, за проект Закону проголосувало 240 народних депутатів України, *серед яких 25 народних депутатів України, які за результатами письмової реєстрації не були зареєстровані на ранковому засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року.*

Так, наприклад, народні депутати України Заліщук С. П., Луценко І. С., Макар'ян Д. Б., Лесюк Я. В., Немировський А. В., Рибак І. П., Третяков О. Ю., Юрчишин П. В., Геращенко А. Ю., Дейдей Є. С., Заставний О. Й., Кадикало М. О., Логвинський Г. В., Пинзеник П. В., Кривенко В. М., Матківський Б. М., Галасюк В. В., Лозовий А. С., Рибалка С. В., Скуратовський С. І., Москаленко Я. М., Рибчинський Є. Ю., Петьовка В. В. – незареєстровані на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року, але проголосували «За» за прийняття проекту Закону № 5309 .

Крім цього, народні депутати України, які відповідно до інформаційної довідки про лікування народних депутатів України у медичних закладах Державного управління справами станом на 09:00 20 грудня 2018 року

перебували на лікарняному (Іонова М. М. та Лук'янчук Р. В.) також проголосували «За» за оспорюваний Закон № 2662-VIII.

Таким чином, беручи до уваги дані про результати письмової реєстрації народних депутатів України, проведеної 20 грудня 2018 року на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України, згідно з якими було зареєстровано 331 народний депутат України (Додаток 21); результати реєстрації народних депутатів України, встановлені за допомогою електронної системи «Рада-3», на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року о 10:02:58, згідно з якими було зареєстровано 341 народний депутат України (Додаток 22); інформаційну довідку про лікування народних депутатів України у медичних закладах Державного управління справами станом на 09:00 20 грудня 2018 року (Додаток 23); стенограму ранкового пленарного засідання Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року, згідно з якою розгляд та ухвалення проекту Закону тривали з 13:19:05 по 13:40:52 (Додаток 24); результати поіменного голосування народних депутатів України за допомогою електронної системи «Рада-3» на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року за проект Закону № 5309, згідно з якими 240 народних депутатів України проголосували «За» (Додаток 25), – необхідно констатувати, що наявні факти неособистого голосування народними депутатами України під час ухвалення проекту Закону № 5309 за основу і в цілому, що порушує встановлену законодавством України процедуру розгляду та ухвалення законопроектів та не відповідає приписам Конституції України.

Отже, виходячи з вищевикладеного, суб'єкт права на конституційне подання вважає, що оспорюваний Закон ухвалено з порушенням положень частини другої статті 6, частини другої статті 19, частин другої та третьої статті 84 Конституції України, а саме остаточне голосування на засіданні Верховної Ради України за проект Закону № 5309 відбулося народними депутатами України не особисто, а з використанням карток для голосування відсутніх на ранковому пленарному засіданні народних депутатів України присутніми народними депутатами України.

Частиною другою та третьою статті 88 Основного Закону закріплено, що Голова Верховної Ради України, зокрема, веде засідання Верховної Ради України; організовує роботу Верховної Ради України. При цьому, Голова Верховної Ради України здійснює повноваження, передбачені Конституцією, у порядку, встановленому Регламентом Верховної Ради України.

Відповідно до пункту 1 частини першої статті 78 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI (Голос України від 17.02.2010 року, № 28) (зі змінами) (далі – Регламент Верховної Ради України) Голова Верховної Ради України на виконання повноважень, визначених Конституцією України веде засідання Верховної Ради з дотриманням вимог Регламенту.

У статті 27 Регламенту Верховної Ради України зазначається, що Головуючий на пленарному засіданні Верховної Ради дотримується норм

Конституції України та цього Регламенту і вживає заходів щодо їх дотримання всіма присутніми на пленарному засіданні; повідомляє про результати реєстрації народних депутатів та про кількість народних депутатів, відсутніх на пленарному засіданні з поважних причин; відкриває, веде та закриває пленарні засідання, оголошує перерви в пленарних засіданнях тощо.

Згідно із **частиною другою статті 114 Регламенту Верховної Ради України** Верховна Рада України після прийняття законопроекту за основу може прийняти рішення про прийняття законопроекту в цілому, за умови дотримання вимог цього Регламенту (**частина четверта статті 102 Регламенту Верховної Ради України**).

Відповідно до **частини четвертої статті 102 Регламенту Верховної Ради України** за рішенням Верховної Ради України *допускається остаточне прийняття законопроекту* (крім проектів кодексів і законопроектів, які містять понад 100 статей, пунктів) відразу після першого чи другого читання, якщо законопроект визнано таким, що не потребує доопрацювання, та *якщо не надійшло зауважень щодо його змісту від народних депутатів, інших суб'єктів права законодавчої ініціативи, юридичного чи експертного підрозділів Апарату Верховної Ради*.

Однак, народними депутатами України під час прийняття проекту Закону № 5309 під стенограму було висловлено застереження та зауваження щодо його змісту та наголошено про неможливість прийняття проекту Закону у другому читанні та в цілому. Не зважаючи на зазначене, всупереч вимогам **частини четвертої статті 102 Регламенту Верховної Ради України**, Головуючий вніс проект Закону на голосування в цілому.

Відповідно до **частин третьої, п'ятої, шостої статті 48 Регламенту Верховної Ради України** у разі порушення встановленої цим Регламентом процедури при розгляді й голосуванні проекту закону, постанови, іншого акта Верховної Ради народний депутат, інший суб'єкт права законодавчої ініціативи чи його представник можуть звернутися до головуючого на пленарному засіданні із заявою про порушення цього Регламенту при розгляді й голосуванні питання. У разі якщо в результаті вжитих головуючим на пленарному засіданні заходів не забезпечено припинення порушення цього Регламенту та не усунуто наслідків цього порушення при голосуванні за закон, постанову чи інший акт Верховної Ради в цілому або якщо головуючий на пленарному засіданні залишив заяву без розгляду, народний депутат, інший суб'єкт права законодавчої ініціативи може у дводенний строк звернутися до Голови Верховної Ради України з відповідною письмовою заявою. Одночасно народний депутат, інший суб'єкт права законодавчої ініціативи вносить проект постанови Верховної Ради про скасування рішення Верховної Ради про прийняття закону, постанови чи іншого акта Верховної Ради в цілому.

При цьому, відповідно до **Регламенту Верховної Ради України** у разі виявлення на пленарному засіданні народним депутатом факту порушення вимог щодо особистого голосування шляхом голосування за іншого народного депутата розгляд питання порядку денного на його вимогу зупиняється. Головуючий на пленарному засіданні встановлює присутність відповідного народного депутата у залі засідань Верховної Ради, а у разі його

відсутності доручає Лічильній комісії вилучити картку такого народного депутата та передати її головуючому на пленарному засіданні і проводить повторне голосування щодо пропозиції, яка ставилась на голосування останньою (частина третя статті 47).

З наведеного слідує, що конституцієдавець, уповноваживши Голову Верховної Ради на ведення засідань Верховної Ради України та організацію її роботи, наділив керівника парламенту повноваженням превентивного контролю за дотриманням процедури розгляду та ухвалення законів та інших актів Верховної Ради України, зокрема, за дотриманням вимог статті 84 Основного Закону України щодо здійснення народними депутатами України голосування особисто.

Проте, всупереч положень статей 84, 88 Конституції України, проігнорувавши звернення народних депутатів України Шуфрича Н.І., Новинського В.В. щодо наявних даних про неособисте голосування народних депутатів України за прийняття проекту Закону № 5309, Голова Верховної Ради України не встановив реальне волевиявлення народних депутатів України за проект Закону шляхом проведення повторного голосування, внаслідок чого була порушена конституційна процедура розгляду та ухвалення Закону № 2662-VIII.

Таким чином, виходячи з вищенаведеного, суб'єкт права на конституційне подання вважає, що оспорюваний Закон № 2662-VIII ухвалено з порушенням конституційної процедури розгляду та ухвалення законів, тобто прийняття Верховною Радою України Закону № 2662-VIII відбулося з порушенням приписів частини другої статті 6, частини другої статті 19, частин другої та третьої статті 84, частини третьої статті 88 Конституції України.

III. Щодо відповідності Закону № 2662-VIII частині другій статті 8 Конституції України

В Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8 Конституції України).

Відповідно до частини другої статті 8 Конституції України Конституція України має найвищу юридичну силу. *Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.*

При прийнятті проекту Закону № 5309, народні депутати України голосували за текст законопроекту, який значно відрізняється від тексту Закону № 2662-VIII. Системний аналіз проекту Закону № 5309 та Закону № 2662-VIII свідчить, що в текст проекту Закону № 5309 (після його прийняття Верховною Радою України) були внесені не лише орфографічні (поправки) зміни, але фактичні, що значною мірою вплинули на його правозастосування.

Зокрема, проектом Закону № 5309 передбачалось внесення доповнень до статті 12 Закону № 987-XII частиною сьомою, згідно якої певні зобов'язання

покладались на релігійну організацію (об'єднання), яка безпосередньо або як складова частина іншої релігійної організації (об'єднання) входить до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та тимчасово окупувала територію України. Тобто, визнання законом держави, що здійснила військову агресію проти України та тимчасово окупувала територію України були обов'язковими вимогами для можливості правозастосування цих норм до релігійної організації (об'єднання), проте в оспорюваному Законі прийменник «та» замінено на «та/або», **тим самим у неконституційний спосіб розширено сферу дії закону.**

Є очевидним, що під час прийняття Верховною Радою України проекту Закону № 5309 жодної поправки народними депутатами України не вносилося, що підтверджується стенограмою Сорок шостого засідання дев'ятої сесії Верховної Ради України VIII скликання, 20 грудня 2018 року, а тому є всі підстави стверджувати, що текст Закону № 2662-VIII сфальшований.

Порушення процедури прийняття закону ставить під загрозу застосування такого невід'ємного елементу принципу верховенства права як принцип правової визначеності. За правовою позицією Конституційного Суду України, викладеною у Рішенні від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності.

Цей принцип вимагає, щоб норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишалися передбачуваними. Порушення законодавчої процедури стосується зокрема положення про передбачуваність ситуації, оскільки прийняття закону мало б не відбутись або закон мав би бути в іншій редакції якби законодавча процедура була дотримана.

Таким чином, Закон № 2662-VIII суперечить статті 8 Конституції України, яка передбачає, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, а його прийняття не узгоджується з положеннями статті 91 Основного Закону України, за якими саме до повноважень Верховної Ради України належить прийняття законів.

Беручи до уваги вищенаведене обґрунтування, вважаємо, що Закон № 2662-VIII не відповідає положенням частини другої статті 6, частини другої статті 8, частини другої статті 19, частини першої та третьої статті 35, частини першої, п'ятої статті 36, частини першої, четвертої статті 37, частини другої та третьої статті 84, частини третьої статті 88 Конституції України (є неконституційним).

Оскільки нормами оспорюваного Закону № 2662-VIII встановлюються строки зобов'язуючого характеру правозастосування (зокрема, один місяць для проведення релігієзнавчої експертизи, чотири місяці для внесення змін до статуту), які нівелюють релігійну свободу в Україні, порушують конституційне право на свободу світогляду і віросповідання, відповідно до

статті 75 Закону України «Про Конституційний Суд України», просимо провадження у справі визнати невідкладним.

На підставі викладеного, керуючись статтями 147 і 150 Конституції України, статтями 7, 51, 52, 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII,

ПРОСИМО:

- 1. Відкрити конституційне провадження у справі за конституційним поданням щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII.**
- 2. Визнати провадження за цим конституційним поданням невідкладним і розглянути його у місячний строк, визначений пунктом 3 частини третьої статті 75 Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII.**
- 3. Визнати Закон України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним).**
- 4. Залучити до участі в конституційному провадженні уповноважених представників суб'єкта права на конституційне подання за дорученням народних депутатів України:**

**Долженкова Олександра Валерійовича;
Німченка Василя Івановича;
Новинського Вадима Владиславовича.**

Додатки:

- 1. Витяг із Конституції України від 28.06.1996 року № 254к/960ВР (зі змінами) на 3-х арк.**
- 2. Витяг із Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136-VIII на 2-х арк.**

3. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20.12.2018 року № 2662-VIII на 2-х арк.
4. Витяг із Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року № 987-XII (зі змінами) на 4-х арк.
5. Витяг із Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2010 року № 1861-VI (зі змінами) на 4-х арк.
6. Витяг із Загальної декларації прав людини, затвердженої Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 року («Офіційний вісник України» від 15.12.2008, № 93) на 1-му арк.
7. Витяг із Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, затвердженого Генеральною Асамблеєю ООН від 16.12.1966 року, ратифікованого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 року на 1-му арк.
8. «Сиракузькі принципи тлумачення обмежень і відступів від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права», Документ ООН E/CN.4/1985/4, Додаток (1985) [Електронний ресурс: <https://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14624>] на 9-ти арк.
9. Витяг із Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, затвердженої Радою Європи від 4 листопада 1950 року та ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР на 1-му арк.
10. Витяг із Декларації про права осіб, які належать до національних або етнічних, релігійних і мовних меншин від 18.12.1992 року [Електронний ресурс: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318] на 1-му арк.
11. Рішення Конституційного Суду України від 08.09.2016 року № 6-рп/2016 на 6-ти арк.
12. Рішення Конституційного Суду України від 19.04.2001 року № 4-рп/2001 на 5-ти арк.
13. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 року № 2-рп/2016 на 6-ти арк.
14. Рішення Конституційного Суду України від 28.02.2018 року № 2-р/2018 на 6-ти арк.
15. Рішення Конституційного Суду України від 27.12.2001 року № 20-рп/2001 на 7-ми арк.
16. Рішення Конституційного Суду України від 13.12.2001 року № 18-рп/2001 на 6-ти арк.

17. Рішення Конституційного Суду України від 07.07.1998 року № 11-рп/98 на 7-ми арк.
18. Рішення Конституційного Суду України від 29.06.2010 року № 17-рп/2010 на 6-ти арк.
19. Рішення у справі «Гасан і Чауш проти Болгарії» від 26.10.2000 року [Електронний ресурс: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SO2374.html] на 4-х арк.
20. Рішення Європейського суду з прав людини від 05.10.2006 року № 72881/01 [Електронний ресурс: http://www.sclj.ru/court_practice/detail.php?SECTION_ID=151&ELEMENT_ID=1298/] на 18-ти арк.
21. Дані про результати письмової реєстрації народних депутатів України, проведеної 20 грудня 2018 року на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України на 5-ти арк.
22. Дані про результати реєстрації народних депутатів України, встановлені за допомогою електронної системи «Рада-3», на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року о 10:02:58 на 6-ти арк.
23. Інформаційна довідка про лікування народних депутатів України у медичних закладах Державного управління справами станом на 09:00 20 грудня 2018 року на 1-му арк.
24. Витяг із стенограми ранкового пленарного засідання Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року на 9-ти арк.
25. Результати поіменного голосування народних депутатів України за допомогою електронної системи «Рада-3» на ранковому пленарному засіданні Верховної Ради України від 20 грудня 2018 року на 6-ти арк.

Додаток

до конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII (Голос України від 26.12.2018, № 248)

№ пп	Прізвище, ім'я та по батькові	Номер посвідчення	Підпис
1.	Балицький Євген Віталійович	284	
2.	Бахтеева Тетяна Дмитрівна	168	
3.	Білий Олексій Петрович	164	
4.	Вілкул Олександр Юрійович	161	
5.	Воропаєв Юрій Миколайович	172	
6.	Гальченко Андрій Володимирович	247	
7.	Гусак Володимир Георгійович	174	
8.	Добкін Михайло Маркович	162	
9.	Добкін Дмитро Маркович	376	
10.	Долженков Олександр Валерійович	182	
11.	Ківалов Сергій Васильович	339	
12.	Кісельов Андрій Миколайович	176	
13.	Козак Тарас Романович	173	
14.	Колесніков Дмитро Валерійович	180	
15.	Королевська Наталія Юріївна	167	
16.	Ларін Сергій Миколайович	165	

Балицький Євген Віталійович

Додаток

до конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності Закону України «Про внесення зміни до статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII (Голос України від 26.12.2018, № 248)

№ пп	Прізвище, ім'я та по батькові	Номер посвідчення	Підпис
17.	Мартовицький Артур Володимирович	251	
18.	Матвієнков Сергій Анатолійович	263	
19.	Мирний Іван Миколайович	177	
20.	Мірошниченко Юрій Романович	179	
21.	Мороко Юрій Миколайович	178	
22.	Нечаєв Олександр Ігорович	185	
23.	Новинський Вадим Владиславович	170	
24.	Омельянович Денис Сергійович	259	
25.	Павленко Юрій Олексійович	183	
26.	Павлов Костянтин Юрійович	246	
27.	Папієв Михайло Миколайович	181	
28.	Сажко Сергій Миколайович	265	
29.	Скорик Микола Леонідович	169	
30.	Солод Юрій Васильович	257	
31.	Шенцев Дмитро Олексійович	374	
32.	Шпенюв Дмитро Юрійович	252	

Додаток

до конституційного подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» щодо назви релігійних організацій (об'єднань), які входять до структури (є частиною) релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка законом визнана такою, що здійснила військову агресію проти України та/або тимчасово окупувала частину території України» від 20 грудня 2018 року № 2662-VIII (Голос України від 26.12.2018, № 248)

№ пп	Прізвище, ім'я та по батькові	Номер посвідчення	Підпис
49.	Мураєв Є. В	379	
50.	Всього 49 (сорок дев'ять) підписів		
51.	народних депутатів України.		
52.	Керівник Управління		
53.	кадрів Апарату		
54.	Верховної Ради України		
			В. Шахмач
			17.01.2019р.
55.			
56.			
57.			
58.			
59.			
60.			
61.			
62.			
63.			
64.			